

Ioan Holban

**HORTENSIA
PAPADAT-BENGESCU**

Cartera Românească
EDUCAȚIONAL

CUPRINS

- I. ANII VIEȚII ȘI AI CĂRȚII / 5
- II. DOCUMENTE SUFLETEȘTI / 27
- III. CĂILE OBIECTIVĂRII / 63
- IV. VIAȚA DE SUBSOL / 127
- V. TEATRUL, CA PLĂCERE A SCRISULUI
ȘI CUGETĂRII / 183
- VI. BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ / 201

I. ANII VIEȚII ȘI AI CĂRȚII

„Autobiografia mea literară cu cea personală se confundă inextricabil. Unitate și dedublare: cu fiecare moment de viață îmi trăiesc existența artistică – totuși nimeni nu și-a izolat mai absolut eul artistic de existența cursivă. În chiar momentele de totală identificare, un instinct adăpostește în mine, cu grijă, unul de altul, cele două conflicte inseparabile.” Eul artistic și existența cursivă – iată cei doi termeni ai unei relații complexe pe care critica și istoria literară au abordat-o dintotdeauna de pe două poziții diferite, încercându-se fie studiul „legăturii”, fie cel al „rupturii” lor; două sunt, așadar, concepțiile care constituie premisa cunoscutei *querelle*: prima, conform căreia opera poate fi interpretată din perspectiva vieții, este a istoriei literare „tradiționale” și a criticii de tip „psihologic”: biografia omului este căutată în textul scriitorului, personajele operei acestuia fiind considerate drept „voci” ale unui „eu social” care încearcă să se exprime prin intermediul unor „reprezentanți” fictivi. Cea de-a doua alternativă a fost impusă, mai ales, de analiza structurală care operează o distincție tranșantă între text și autor, între „narațiune” și „diegeză”, lăsând totdeauna biografia și detaliile prezenței sociale a scriitorului în limitele unui plan secundar, caracterizat printr-o aceeași *autonomie* cu care era investită opera.

Din punctul meu de vedere, viața scriitorului poate prezenta interes pentru criticul literar numai în măsura în care nu este privită nici ca un „germene” al operei, nici ca o „realitate istorică” prea depărtată

pentru a exclude relaționarea, ci ca o *sumă de texte*¹; altfel spus, biografia trebuie citită așa cum citim bibliografia: documentele, confesiunile, fragmentele de autobiografie, epistolariile, declarațiile unor contemporani sunt unitățile constitutive ale unui Text, *altul* însă decât cel legat între două coperti și numit, eventual, „roman”. Dincolo de cazul-limită al „literaturii personale”, a cărei primă caracteristică este comunicarea și, deseori, identitatea dintre „eul artistic” și „existența cursivă”², consider că orice demers analitic, fie el „impresionist” sau „structural”, de tip „monografic” sau „eseistic” trebuie să se dezvolte pornind de la ideea existenței acestor două texte care sunt „biografia” și „opera”; deosebirile și legăturile dintre ele aparțin, exclusiv, instanței analitice a cărei creativitate este solicitată din două perspective. „Citind” biografia, criticul scrie un „roman”, un text ale cărui cuvinte se află risipite într-o epocă, în paginile prăfuite ale unor ziare, într-o casă, într-un cadru social, în durata unui anumit număr de ani; criticul sau, cel mai adesea, istoricul literar produce astfel un text unic, închis, care se refuză interpretării pentru că ceea ce este „artistic” acolo nu poate ieși de sub pecetea lui „așa cum a fost”: la noi, singur George Călinescu a reușit să scrie un roman al cărui spațiu epic este stricta *realitate* a istoriei literare. „Citind” opera, criticul *interpretează*, oferă un alt „cod”, literar în esența sa, care explică și, în același timp „ascunde” textul: îl explică pentru că rostul unei cărți de critică este acela de a propune o pistă de lectură, o modalitate de cunoaștere a unui univers „străin” de „existența cursivă” a cititorului și îl „ascunde” pentru că citind, criticul produce literatură în literatură: *viața* are un singur text deoarece fiecare unitate a sa este unică, irepetabilă, supusă celor mai aspre determinări, în timp ce *cartea* își dezvoltă multiplicitatea textelor odată cu existența a cel puțin doi cititori. Biografia și opera sunt asemeni numai întrucât amândouă sunt *citite* și se despart pentru

¹ Este ceea ce am încercat să fac în *Proza criticilor* (Edit. „Minerva” Buc., 1983) pentru romancierii E. Lovinescu și G. Ibrăileanu.

² Cf. „Relația autobiografică”, în vol. *Ion Creangă. Spațiul memoriei*, Edit. „Junimea”, Iași, 198, pp. 5-67.

că una se încheie, iar cealaltă durează și pentru că ceea ce *s-a petrecut* în spatele ușilor închise ale vieții este altceva decât ceea ce *se petrece* în prezentul continuu al textului.

Două sunt modalitățile scrierii amintitului text al biografiei; criticul, care a îmbrăcat haina istoricului literar, încercând să împrumute nu doar „obiectivitatea”, ci și „mijloacele” acestuia, își poate scrie romanul, oferind ceea ce se numește în mod curent o „biografie” sau poate prezenta un „tabel cronologic” care este, în fapt, un „jurnal al romanului” său: în ce mă privește, am ales această a doua variantă, luându-mi obligația de a descrie anii vieții și ai cărților Hortensiei Papadat-Bengescu și lăsând cititorului plăcerea de a le scrie un *story*. Iată:

1876 La 8 decembrie s-a născut la Ivești, reședința de plasă a satului Bucești (locul natal al lui Ștefan Petică), Hortensia Bengescu. Ea este fiica lui Dimitrie Bengescu, căpitan în garnizoana din Ivești, de origine olteană, în vârstă de 32 de ani și a lui Zoe Ștefănescu, moldoveancă, profesoară, în vârstă de 16 ani, provenind dintr-o familie de învățători din Iași; căsătoria părinților Hortensiei s-a produs doi ani mai târziu, la 20 noiembrie 1878, Zoe Ștefănescu aducând ca zestre „una mie cinci sute galbeni”. Iată ce spune prozatoarea despre părinții săi în câteva rânduri autobiografice, scrise probabil în anii 1947-1949 și găsite de Camil Baltazar la Elena Stamatiad, fiica Hortensiei: „...Fiică unică a unui brav soldat, generalul Dumitru Bengescu, și a devotatei și blândeii mame moldovene, de fel din bătrânii Iași, cu studii de profesoară. Intelectuali amândoi, au încurajat predispoziția mea spre învățătură, totodată ocupându-se, de formarea caracterului meu. Deodată cu abecedarul, am învățat că Ion, soldat de ordonanță al tatălui meu, trebuie socotit ca un prieten al casei noastre. Mama mea era cea mai blândă făptură; ea cu răbdare m-a învățat slovele, apoi cititul în limba noastră scumpă, cât și în limba franceză, căci zicea ea: «când nu înveți o limbă străină de timpuriu, e mai greu pe urmă». Tatăl meu, deși mult ocupat, găsea totuși timp pentru a-mi vorbi de scriitorii și poeții români și francezi pe care îi cunoștea, încurajând aplicarea mea spre compoziția literară...”. În durata copilăriei petrecute în micul târg din sudul Moldovei, scriitoarea descoperă

„întâiul semn al unei vocațiuni” într-o „compoziție asupra celor patru anotimpuri, care ocupa patru linii de caiet”; dorința secretă a tatălui și îndemnul mamei au canalizat interesul copilului spre visarea „lucidă” din fața caietului de teme la limba română.

La acestea se adaugă și un stimulent, mult mai puternic, cu certitudine, venit din familia tatălui; Hortensia este nepoata generalului Bengescu-Dabija, autor dramatic de succes în cea de-a doua jumătate a veacului trecut, membru al „Junimii” din 1868, colaborator la *Convorbiri literare*. A tradus librete de operetă și a scris următoarele piese: *O palmă la bal mascat*, *Radu III cel Frumos*, *Cucoana Nastasia Hodoronc*, *Pygmalion* (un adevărat triumf la premiera de la 4 februarie 1886, când au jucat C.I. Nottara, Gr. Manolescu, V. Leonescu), *Amilcar Barca generalissim al Cartaginei*, *Silvina Doamna*, *Crimă sau virtute*, *Mustrare de cuget* (această ultimă piesă, din 1913, va coincide cu debutul scriitoarei în *Viața românească*). Succesul de public al pieselor unchiului său stimulează interesul pentru literatură al viitoarei prozatoare: „Din copilărie îl admiram necondiționat: era poet, dramaturg. În admirația mea se cuprindea persoana, opera lui, cât și privilegiul meseriei sacre, fără discriminare. Am cunoscut prin el bucuriile materiale ale succesului literar”.

1887 Hortensia este înscrisă ca elevă internă la Institutul de studii liceale „Bolintineanu” din București, condus de Maria Angelescu (născută Bolintineanu și rudă – se pare – cu familia Bengescu). Hortensia a fost o elevă silitoare, preferând disciplinele școlare care răspundeau structurii sale afective și plăcerii scrisului; pictează, cântă la pian, învață bine la română, franceză și germană (în anul școlar 1891-1892, în clasa a V-a adică, avea 10 la cele trei obiecte de studiu), dar e slabă la matematică și dexterități. Timp de șapte ani, în „paradisul terestru al Institutului de studii liceale”, Hortensia și-a cultivat cu asiduitate „lirismul în flămuri, poezia exasperată” – o „beție poetică” în care se pot recunoaște primele mărci ale unui stil literar (cel din *Ape adânci*): „Iată pentru bucuria cunoașterii, studiile regulate, iar pe un alt plan recitări (în recreațiuni) cu interpretări hiperbolice, transpuneri de povestiri pe un plan înflăcărat, piese de teatru văzute prin prisma unei

desfătări disproporționate, o stare de grație care îngăduia ca Shakespeare, Eminescu, neînțeleși în sensul strict, să capete prin exaltare o comprehensiune. Compozițiile școlare se dezvoltă și ele pe două planuri: cele pe care le prezintă în nume propriu și care se îngădesc în oarecare disciplină dintr-un amestec de cuviință școlărească și de precauțiune, lăsând să treacă numai atât cât să nu denunțe rezervele primejdioase și compunerile numeroase cu care slujesc camaradele”. Compozițiile – semnate sau făcute pentru colegele care, în schimb, îi dădeau „soluția unei probleme algebrice” ori „zaharicale” – sunt primele *exerciții* literare; la Institutul de studii liceale, literatura este, pentru Hortensia, o „profesie clandestină” pentru că, iată, ea „scrie ce vrea” și se bucură, printre colege, de „un credit nelimitat”. Într-un interviu acordat mai târziu lui N. Carandino (în *Facla*, XV, 1935, nr. 1302), scriitoarea va mărturisi că „adevărata mea, epocă de glorie a fost la liceu. Eram apreciată. Și ocrotită așa cum mi-a plăcut totdeauna. Unii păstrează amintiri neplăcute din copilăria lor; «școala» a fost, pentru mine, un timp de adevărate delicii. Scriam scrisori și făceam compoziții pentru toată lumea”. Din timpul studiilor la Institutul „Bolintineanu” a rămas o sumă de scrisori trimise părinților, redactate în limba franceză, care arată, într-adevăr, anumite veleități literare; iată, de pildă, o scrisoare de la 15 ani (26 octombrie 1891): „*Un hiver précoce a surpris aux champs l’herbe, les fleurs sur leurs tiges et les feuilles encore vertes. Sous la bise glacée qui venait détruire ce chef d’oeuvre, qu’un doux soleil et la brise parfumée avaient construit avec tant d’art; j’ai vu s’évanouir ce charmant tableau. Et j’ai aussi vu une à une les feuilles jaunies recouvrir la terre, emportées dans un vertigineux tourbillon. Les oiseaux ont interrompu leurs chants pour s’envoler avec des cris rauques. Les branches dépouillées s’entre-lacent avec un bruit si agitées par le souffle violent d’un vent qui s’engouffre dans la cheminée. Et la mélancolie de la nature entière a trouvé un fidèle écho dans mon coeur*”.

Hortensia încheie perioada studiilor la Institutul „Bolintineanu” în 1894 și nu urmează cursurile universitare din cauza opoziției ferme a părinților: „La timida mea cercare de a continua studii reglementare,

mama mea a opus panica dragostei exclusive și tatăl meu un rigorism ce nu se putea concilia cu o viață studentescă”. Atunci, în 1894, ia sfârșit vârsta de aur a copilăriei – „epoca care exprimă mai clar firea și condițiile decisive ale formației mele literare”.

1896 Hortensia, în vârstă de 20 de ani, se căsătorește la București, fără consimțământul tatălui, cu magistratul Nicolae Papadat, în vârstă de 30 de ani (născut la 6 decembrie 1866); călătoria de nuntă au făcut-o în Elveția (un spațiu geografic și spiritual mereu prezent în romanele de mai târziu), iar noua familie va locui la Turnu Măgurele, unde se vor naște, de altfel, primii patru copii. Fire practică, N.N. Papadat nu va înțelege și nu va admite niciodată pasiunea pentru literatură a soției sale; izolarea scriitoarei se va accentua din cauza acestui mariaj timpuriu – revanșă în fața refuzului părinților de a-i permite continuarea studiilor: iată o schiță de portret a lui N.N. Papadat, aflată într-o filă din jurnalul scriitoarei, datată „duminică, iulie 1949”: „...E constatarea că viața ta întreagă, timp de 45 de ani de căsătorie (ba mai mult) a fost distrusă de egoismul felurit al omului ce a fost și îți este soț, dar sensul de soț, de tovarăș, de protector, nu există. Dar, sunt multe de spus! Da, el poate aduce argumente de nemulțumire, și faimoasa sa indignare din faptul că sunt o intelectuală. Nu! Nu e comică, cum ar părea această indignare, e profund sinceră. La noi în casă – striga neobosit și cu convingerea în dreptatea lui – la noi în casă ne reuneam în familie, se vorbea, se juca loton, așa ne petreceam timpul, dar să citești cărți, phe!”

1905 Hortensia vine la Buzău, urmare a numirii soțului ca membru de ședință la tribunalul de aici; la Buzău s-a născut ultimul copil, al cincilea, Elena. În durata celor aproape șase ani, cât a locuit în Buzău, Hortensia a legat o frumoasă și trainică prietenie cu Constanța Marino-Moscu care o va îndemna să trimită primele proze la *Viața românească*.

1911 Hortensia se stabilește la Focșani, unde va sta până în 1921, ca urmare a numirii lui N.N. Papadat în calitate de judecător de ședință la tribunalul din Putna. Iată momentul venirii în Focșani, rememorat în niște „Amintiri...” (publicate în *Drumul femeii*, I, 1945, nr. 4-5):

„Sosisem abia în orașul F. unde aveam a ne stabili, dar sosirea noastră acolo, se întâmpla a fi la o dată ce nu era sortită închirierilor; descinsesem deci provizoriu într-o oarecare locuință ce se întâmpla a fi goală. Mă aflam iată, într-un loc străin, copilașii mei mărunți ca ulcelele stau nedumiriți, lăzile coborau din camioane și casa aștepta îngrijirile ce se cuveneau pentru instalarea decorului necesar celor șapte suflete ce eram”. La 14 octombrie moare mama scriitoarei, Zoe Bengescu.

1912 Hortensia Papadat-Bengescu debutează în ziarul *La Politique* cu articolul „*Sur la mort de Pierre Liciu*” (II, 1912, nr. 116), semnat cu pseudonimul Loys care i-a fost sugerat, probabil, de numele bunicii sale, Louise Galviny von Uffman, de origine austriacă. Acest articol publicat în ziarul bucureștean este întâiul „semn literar” al Hortensiei, „acreditat” într-o pagină tipărită; efect al unui „traumatism”, articolul marchează momentul emoționant al debutului, în care se cuprind uimirea și „starea de grație” din fața primei slove tipărite: „*«Sur la mort de Pierre Liciu»*”. Un articolaș trimis din orașul de provincie ziarului *La Politique*, sub pseudonim. Apărut. Uimirea primei slove tipărite...”. Articolul nu este nici un „necrolog”, nici o încercare de a defini profilul artistic al celui dispărut, ci – cum spuneam – un semn literar al unui stil care își caută conturul; iată un fragment revelator în acest sens: „*Je ne sais pourquoi une impression d'antiquité me hante. Il me semble qu'un gladiateur favori vient de périr; sur son cadavre la patricienne qu'il a fait rêver, comme la plus modeste qu'il a fait pleurer, le citoyen qu'il a delassé de son rire, viennent, portant des fleurs, aider de leurs mains reconnaissantes à ensevelir celui qui les amusa; l'un embauvera le corps, l'autre le vêtira, un autre le couronnera de fleurs, celui-ci soignera la tombe, tandis que quelque Crésus fera ciseler la pierre éternelle. Et quand, à son tour, la froide parade viendra faire sa besogne, elle la trouvera prête, dans une atmosphère de tristesse et de douceur, d'où toute horreur funèbre sera exclue*”. Continuă colaborarea la ziarul *La Politique* cu diverse „frânturi de impresii” semnate Suzon („*A propos des livres*”) sau Loys („*Une lecture*”, de pildă).

1913 În primul număr din acest an al revistei *Viața românească* apare proza „Viziune” care înseamnă începutul colaborării Hortensiei

la revista ieșeană și, totodată, momentul apropierii de G. Topîrceanu și G. Ibrăileanu care vor avea un rol însemnat în evoluția ulterioară a scrisului prozatoarei. Episodul tipăririi prozei amintite ține, până la un punct, de un joc al hazardului: G. Topîrceanu, secretar de redacție, a răscolit în coș pentru că era lipsă de materiale și a ales narațiunea Hortensiei. Dincolo de aceasta, prozatoarea a considerat apariția acestei proze în prestigioasa revistă de la Iași drept „adevăratul meu debut în literatură”, deși „Viziune” nu se află în sumarul primului volum. Semnează în ziarul *La Politique* un serial, intitulat „*Le Théâtre de Bataille*”, pentru care va primi un „autograf” din partea dramaturgului francez. Încetează colaborarea la gazeta bucureșteană din cauza unui articol „subversiv” care nu a apărut. Primește premiul al II-lea la concursul revistei *Femina* pentru poemul „*La Mer*”.

1914 Începe corespondența cu G. Ibrăileanu, care va dura până în 1923. Scrisorile trimise conducătorului *Vieții românești* sunt foarte importante în perspectiva definirii primei etape din creația Hortensiei pentru că aici se pot afla numeroase și ample mărturisiri ale prozatoarei despre modul cum scrie și își concepe proza. Tot din acest an datează începutul prieteniei cu G. Topîrceanu, căruia îi oferă în dar manuscrisul volumului *Sfinxul*; deși relațiile cu Topîrceanu se vor răci repede din cauza colaborării Hortensiei cu E. Lovinescu (1919), scriitoarea a păstrat secretarului de redacție de la *Viața românească* o afecțiune neștirbită, declarând, iată, în 1946 (într-un interviu acordat Vioricăi Răileanu pentru revista *Bis*) că poetul era „bun psiholog” și „un om extrem de inteligent, omenesc, natural”. O strivește ambianța Focșaniului: „E foarte urât. Acum mai ales cu dezghețul. Mai deunăzi trebuise să umblu după târguieli; orașul, case, oameni păreau că se târăsc în mocirlă. Simțeam nevoia să strig, atât mă înăbușea urâtul”.

1915 Colaborează la gazeta *Viitorul româncelor* din Iași cu „Poveste” (dedicată Evelinei D. Burilleanu) și „Cine sunt!” – proze accentuat autobiografice; iată un fragment din cea de-a doua narațiune care reprezintă, în fapt, un „răspuns la o scrisoare” însoțit de o fotografie: „Fiecare om adăpostește în el un oaspe ceva mai bun ca existența lui, ceva mai frumos cu aspectele lui, fiecare are din ce e mai

bun în el, din ce ar fi putut fi o *dualitate*. La scriitori această dualitate ia proporția unei adevărate vieți duble și problema concilierii drumurilor ei, de obicei dușmane, e foarte delicată și anevoioasă. Găzduiesc și eu un scriitor și un Poet”. Propune Teatrului Național bucureștean piesa *Povârnișul*, intitulată mai târziu *A căzut o stea*; deși piesa a fost acceptată de comitetul de lectură și fusese anunțată pentru stagiunea 1915 a Teatrului Național, Hortensia primind asigurări ferme de la Alexandru P. Mavrodi (director general al teatrelor), *Povârnișul* nu s-a jucat niciodată.

1916 Continuă colaborarea la *Viitorul româncelor* cu proza „Așteptarea”. Găzduiește în casa din Focșani pe M. Sevastos, plecat din București din cauza amenințării ocupației germane. Ultimul „semn” epistolar din perioada războiului datează din 4 decembrie al acestui an, când Hortensia îi scrie lui Ibrăileanu următoarele: „Noi rămânem. Așteptăm chiar. A căzut Buzăul, nu predat, ci devastat de lupte date chiar acolo. R.-Sărat a fost bombardat de aeroplanе și acum se apropie frontul. Așteptăm. Poate trebuie să fim din cei ce *vor vedea*, din cei ce vor muri, nu e cel mai greu, din cei ce vor trăi după ce vor suporta, cred că e cel mai greu”. Punțile de comunicare au fost apoi tăiate de linia frontului; în perioada celor doi ani, Hortensia s-a înrolat ca soră de Cruce Roșie, cu sarcina de a primi în gară trenurile sanitare și de a îngriji răniții din spitale. Iată ce va spune după 21 de ani despre activitatea sa în această calitate: „M-am oferit cu pasiune, cu frenezie, aproape cu dezertare de la orice datorie familială, răniților. M-am identificat cu natura, cu știința, care luptau să-i salveze, la măsuri care îmi dau curajul a spune că uneori am reușit a întoarce pe unii din ei de la moarte; am ales omul cel mai simplu, soldatul simplu care avea mai puține resurse, și anume cazurile desperate. Am cutezat a lupta cu legi inexorabile într-o exaltare a puterilor de devotament egală cu o transfigurare, deoarece a atins marginile și cred că nu aş mai găsi-o niciodată intactă. Am întors de la marginea morții câțiva și pe vreunul l-am întors aproape de dincolo. Celorlalți am reușit până la ultima secundă a le da iluzia. Mărturisesc că nu le-am spus să se pocăiască, să se pregătească – ci, dimpotrivă, să fie siguri de vindecare, le-am

dovedit cu argumente, le-am jurat chiar că vor trăi” (răspuns la ancheta „Care e cea mai frumoasă faptă ce ați săvârșit în viață?”, publicată în *Rampa* la 29 mai 1937). Așa cum anticipa în amintita scrisoare către Ibrăileanu, Hortensia a fost dintre cei care au văzut realitățile aspre ale războiului, experiența aceasta cristalizându-se în romanul *Balaurul*.

1918 Iată primul semn epistolar după cei doi ani de tăcere: „Trăim! E mult și asta. Cam greu încercați, cam oboșiți, trecuți prin grelele umiliri și nevoi ale împrejurărilor covârșitoare, prinși de evenimente în locul cel mai defavorabil, pe front, începând acum a ne mai reveni treptat, deși lipsurile sunt încă mari și asemenea durerile”. Pregătește volumul de debut, ajutată de Topîrceanu pe care îl regăsește „cu bucurie” la prima vizită făcută în București; cu acest prilej îl cunoaște pe C. Stere, la redacția ziarului *Lumina*. Dorește să se stabilească în Iași, sperând că soțul ei va primi acolo funcția de consilier de curte; N.N. Papadat este numit procuror la tribunalul ieșean, dar refuză postul. Lucrează la romanul *Balaurul*. Sâmbătă 16 octombrie citește piesa *Bătrânul* în comitetul de lectură al Teatrului Național din București, iar C. Rădulescu-Motru, directorul de atunci al Naționalului bucureștean, acceptă lucrarea Hortensiei. Începând cu luna decembrie, Hortensia colaborează la revista *Lectura pentru toți*, condusă de E. Lovinescu. La 18 decembrie 1918 apare volumul de debut, *Ape adânci*, la câteva zile după ce Hortensia Papadat-Bengescu împlinise 42 de ani. Tipărită la Editura „Alcalay”, această dintâi carte este primită de autoarea sa în termeni reci, vag protocolari, aproape „negustorești”; iată ce îi scrie lui Ibrăileanu: „A apărut când nu mă mai gândeam la el, fără să-l văd decât după un timp, fiind scutită și de stânjenirea, și de mulțumirea primei impresii. Aud că se vinde. Au cam riscat punând un preț așa de mare, dar e un prea experimentat negustor ca să nu știe cum trebuie să facă. Zice că a scos 2000. Eu n-am nici o idee, totuși caut și trebuie să păstrez cu ei cele mai bune raporturi, cu riscul oricărui pagube. Cum vi se pare cartea? Negreșit că nu e nici luxoasă, nici frumoasă, dar e sobră și serioasă, și hârtia dobândită prin stăruința lui Top.(îrceanu), ca și corectura, opera lui, sunt excepționale. Eu sunt